

Marian Fąka

Starania o utworzenie akademickiej uczelni teologicznej w Poznaniu (c.d. - po drugiej wojnie światowej)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 24/3-4, 133-147

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MARIAN FAŁKA

**STARANIA
O UTWORZENIE AKADEMICKIEJ UCZELNI TEOLOGICZNEJ
W POZNANIU**

(c.d. — po drugiej wojnie światowej)

Myśl utworzenia fakultetu teologicznego na uniwersytecie poznańskim odżyła również po drugiej wojnie światowej. Z punktu widzenia Kościoła katolickiego przemawiały za tym m. in. względy prestiżowe duchowieństwa, gdyż w okresie międzywojennym urzędowe roczniki statystyczne i podobne wydawnictwa zaliczały seminaria duchowne do rzędu szkół średnich zawodowych, co powodowało, że w opinii władz i sfer naukowych, a także części społeczeństwa polskiego przypisywano ogółowi kleru jedynie wykształcenie średnie. Miało to niekiedy swe odbicie w pozycji księży prefektów w szkołach średnich, o ile nie mieli stopni naukowych uniwersyteckich.

Z początkiem 1947 roku Rada Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego zwróciła się do Ministerstwa Oświaty z wnioskiem o utworzenie wydziałów teologicznych na ziemiach zachodnich, mianowicie we Wrocławiu i w Poznaniu, ewentualnie w Toruniu. Do wniosku tego nie przyłączył się jednak senat uniwersytecki tak Uniwersytetu Warszawskiego jak i Jagiellońskiego, co było konieczne dla rozpatrzenia sprawy przez ministerstwo. Wskutek tego oraz z różnych przyczyn natury ogólnej wniosek upadł¹.

Starania władz diecezjalnych skierowały się odtąd na uzyskanie praw wyższej uczelni teologicznej dla Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu w zakresie czysto kościelnym. Seminarium to mimo poniesionych w okresie okupacji niemieckiej strat w gronie profesorskim i w stanie majątkowym, stanęło rychło na poziomie odpowiadającym wyższym uczelniom. Świadczy o tym liczne grono profesorów, posiadających wymagane przez prawo kanoniczne kwalifikacje oraz poważny dorobek naukowy.

W sposób zdecydowany sprawę fakultetu teologicznego podjął arcybiskup poznański ks. dr Antoni Baraniak, który w piśmie z dnia 15 września 1963 roku skierowanym na ręce kardynała Józefa Pizzardo — prefekta Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów wnosił o przyznanie przez Stolicę Apostolską Arcybiskupiemu Seminarium Duchownemu w Poznaniu prawa nadawania stopni akademickich baka-laureatu i licencjatu. W uzasadnieniu swej prośby arcybiskup poznański powoływał się na następujące racje historyczne:

¹ *Akta Arcybiskupa Poznańskiego, Akademickie Studium Teologiczne w Poznaniu, X/13, Generalia, 1947—1969, nłb.*

1) Utworzenie w Poznaniu w 1518 roku przez biskupa poznańskiego Jana Lubrańskiego kolegium o charakterze akademickim poświęconego studiom humanistycznym, filozoficznym, teologicznym i prawniczym, które to kolegium od swego założyciela przyjęło nazwę „Akademii Lubrańskiego”. Założone po dekrete Soboru Trydenckiego seminarium poznańskie ściśle związane było z Akademią Lubrańskiego, a w myśl intencji założyciela biskupa Konarskiego wyrażonej na synodzie diecezjalnym — Akademia służyć miała seminarium. Arcybiskup Baraniak pisze dalej o losach tegoż seminarium, zwłaszcza pod zaborem pruskim, podkreślając bezowocne na skutek oporu władz pruskich starania arcybiskupów Dunina i Przyłuskiego w latach 1841—1857 o przekształcenie seminarium w akademię papieską z wydziałami filozoficznym i teologicznym z prawem nadawania stopni naukowych. Mimo wszystko seminarium poznańskie ze względu na wysoki poziom naukowy uważane było przez władze pruskie za uczelnię równą ze szkołami akademickimi. W związku z wybudowaniem w latach 1893—1896 nowego gmachu seminaryjnego, uczelnia dla uczczenia papieża Leona XIII przybrała nazwę *Colegium Leoninum*.

2) Zezwolenie Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów z dnia 4 sierpnia 1921 roku (nr 147/19) na założenie fakultetu teologicznego, łącznie z prawem nadawania stopni akademickich słuchaczom czteroletniego kursu zwyczajnego teologii, pod warunkiem ukończenia przez nich uprzednio przynajmniej dwuletniego kursu filozofii scholastycznej na tymże fakultecie, stosownie do przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego i encykliki *Pascendi*. Kongregacja zamierzała wydać dekret erekcyjny fakultetu „pro experimento” na trzy lata, pod warunkiem przedłożenia jej do zatwierdzenia statutu fakultetu i programu studiów. Formalny dekret erekcyjny fakultetu nie został przez Kongregację wydany na skutek nie spełnienia określonych warunków, co spowodowane zostało ówczesnymi powojennymi trudnościami.

3) Zarządzeniem kardynała Hlonda, arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego, z roku 1933, studia filozoficzne i teologiczne w seminarium poznańskim przedłużone zostały do lat sześciu, wskutek czego spełniony został istotny warunek wymagany przez Kongregację. Równocześnie kardynał Hlond zwrócił się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o definitywne przekształcenie seminarium poznańskiego w akademię teologiczną, zwaną Akademią Lubrańskiego, wyposażoną w prawo nadawania stopni akademickich. Za wnioskiem przemawiały także wyniki wizytacji apostolskiej z roku 1937. Bliskie rozstrzygnięcie udaremniła druga wojna światowa, która spowodowała m. in. zaginięcie niemal całej dokumentacji w tej sprawie. W okresie powojennym seminarium poznańskie szybko dzwignęło się z wielkich poniesionych strat w gronie nauczającym i ruin materialnych, osiągając poziom równy wyższym uczelniom. Zarówno liczba wykwalifikowanych profesorów, jak też ich opublikowany dorobek naukowy wyraźnie to potwierdza.

4) Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku dzielnice byłego za-

boru austriackiego i rosyjskiego otrzymały swoje fakultety teologiczne w Krakowie, Lwowie, Warszawie i Wilnie. Natomiast ziemie byłego zaboru pruskiego, mianowicie Wielkopolska, Pomorze i Śląsk nie otrzymały żadnego fakultetu teologicznego, choć było rzeczą powszechnie wiadomą, że poziom szkolnictwa w tym zaborze był wyższy niż w zaborze rosyjskim i austriackim.

5) Duchowieństwo archidiecezji poznańskiej zachowuje w żywej pamięci i sercu sławną ongiś Akademię Lubrańskiego. Stąd seminarium poznańskie w wypadku zaszczylenia go nowymi przywilejami Stolicy Apostolskiej mogłoby zachować tę historyczną nazwę.

Do wniosku dołączono sprawozdanie o stanie seminarium za okres 1937—1962².

Kongregacja Seminariorów i Uniwersytetów wspomnianą wyżej prośbę arcybiskupa Baraniaka jednak oddaliła, wyjaśniając, że przede wszystkim należałoby dążyć do agregacji seminarium poznańskiego do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, po czym dopiero można by najzdolniejszym alumnom po ukończeniu czwartego roku teologii, dodatkowej pracy klauzurowej i dodatkowym egzaminie komisyjnym nadać bakalaureat, przy realizowaniu szeregu innych jeszcze warunków, wypływających z agregacji seminarium do katolickiego uniwersytetu.

Rozwiązanie zaproponowane przez Kongregację określone zostało przez kierownictwo seminarium poznańskiego jako niemożliwe do przyjęcia najpierw z przyczyn natury zasadniczej wysuwanych przez Prymasa Polski — kardynała Stefana Wyszyńskiego, który przeciwstawiał się próbom takich agregacji. Poza tym — jak stwierdzano — do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu przyjmuje się jedynie tych kandydatów, którzy po ukończeniu szkoły średniej złożyli egzamin dojrzałości czyli maturę, która upoważnia absolwentów do studiów na każdym uniwersytecie lub w innej szkole wyższej. Stąd byłoby dziwne, gdyby najlepsi absolwenci seminarium poznańskiego po ukończeniu szkoły średniej, dwuletniego studium filozofii i czteroletniego studium teologii mieli możliwość osiągnięcia jedynie wstępnego stopnia bakalarsza nauk teologicznych i to po napisaniu dodatkowej jeszcze pracy klauzurowej oraz złożeniu ponadto dodatkowego egzaminu wobec komisji składającej się z profesorów agregującego uniwersytetu i profesorów poznańskiego seminarium. W tym wypadku bakalaureat po tylu latach wysiłków nie dawałby studentom należytej satysfakcji, a prawo jego nadawania nie byłoby zbyt wielkim osiągnięciem dla seminarium³.

Arcybiskup Baraniak wznowił swoją prośbę o udzielenie seminarium poznańskiemu prawa nadawania stopni akademickich, kierując ją tym

² Tamże, K. 730/63.

³ Por. pismo rektora seminarium ks. dra Pawelczaka do arcybiskupa poznańskiego z dnia 16. 12. 1963 i 28. 4. 1964. Akta Arcybiskupa Poznańskiego, dz. c.

razem przez pośrednictwo Kongregacji do rąk Ojca świętego Pawła VI, przy piśmie datowanym dnia 12 listopada 1967 roku⁴. Wniosek swój ponownie uzasadnił historycznymi staraniami biskupów poznańskich oraz arcybiskupów gnieźnieńskich i poznańskich, jak również obecną sytuacją seminarium poznańskiego, upoważniającą do kontynuowania zabiegów, przedłożył swoje dotychczasowe starania i niemożliwość przyjęcia formy zaproponowanej przez Kongregację, a w końcu dodał jeszcze nowe racje przemawiające za uwzględnieniem prośby.

Racje te były następujące:

1) Seminarium postawione jest na wysokim poziomie naukowym. Świadczy o tym nie tylko grono profesorskie o pełnych kwalifikacjach naukowych, ale również fakt, że prowadzi się w nim seminaria naukowe, wykłady specjalistyczne oraz lektoraty języków starożytnych i nowożytnych.

2) Seminarium usilnie stara się o podnoszenie swego poziomu. Powiększa swe grono profesorskie i czuwa, by nowe zastępy młodych kapłanów zdobywały stopnie akademickie na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim i Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie, w Instytucie Katolickim w Paryżu, Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

3) Seminarium poznańskie wychowało wielu wybitnych biskupów, naukowców i społeczników.

4) Poznań stanowi dziś katolicki ośrodek wydawniczy (Albertinum, Pallottinum), z którym w wybitnym stopniu współpracują profesori seminarium poznańskiego.

5) Profesorowie seminarium opublikowali wiele dzieł naukowych i popularyzacyjnych.

6) W dniu 26 października 1964 roku seminarium poznańskie obchodziło czterechsetlecie swego założenia, w związku z czym Ojciec święty Paweł VI przesłał telegraficznie swoje wskazania.

7) W roku 1968 przypada 450 rocznica założenia Akademii Lubrańskiego.

8) W tym samym roku 1968 archidiecezja poznańska — pierwsza diecezja w Polsce — obchodzić będzie Tysiąclecie swego założenia. Byłoby wielką radością całej archidiecezji, gdyby z okazji tak wielkiego jubileuszu seminarium poznańskie podniesione zostało do rangi studium akademickiego.

9) Poznań, jako jedno z największych miast Polski, jest wybitnym ośrodkiem nauki. Posiada uniwersytet i osiem innych wyższych uczelni państwowych. Wszystkie te uczelnie nadają swoim absolwentom po pięciu latach studiów tytuły naukowe. Tymczasem alumni seminarium duchownego, którzy rozpoczynają studia z tym samym przygotowaniem, co ich koledzy świeccy, po dłuższym, bo sześcioletnim okresie

⁴ *Akta Arcybiskupa Poznańskiego*, dz. c. K. 1520/67.

nauki nie otrzymują stopni akademickich. Nadanie seminarium duchownemu w Poznaniu praw akademickich zrównałoby pod względem naukowym seminarium z uczelniami państwowymi na Ziemi Wielkopolskiej, kapłanów z absolwentami wyższych szkół państwowych, a poza tym spotęgowałoby ich autorytet w oczach coraz większej ilości ludzi z wyższym wykształceniem i u młodzieży szkół średnich, pobierającej u kapłanów naukę religii.

10) Na terytorium archidiecezji kilka zgromadzeń zakonnych posiada swe domy studiów. Jeśli seminarium poznańskie uzyska prawo nadawania stopni akademickich, niewątpliwie przełożeni zakonni kierować będą do tegoż seminarium najwybitniejszych swoich alumnów, by tu zdobyć oni mogli stopnie naukowe.

11) W okresie międzywojennym niektórzy wykładowcy poznańskiego seminarium byli równocześnie profesorami Uniwersytetu Poznańskiego i przynosili mu sławę za granicą, a w kraju kilku z nich zostało wyróżnionych najwyższym tytułem naukowym członków Polskiej Akademii Umiejętności.

W zakończeniu arcybiskup Baraniak zapewnił Ojca świętego, że ze swej strony czuwał będzie nad tym, by w myśl konstytucji *Deus scientiarum Dominus* stopnie akademickie nadawane były tylko najzdolniejszym alumnom, którzy zadośćuczynią wszystkim wymaganym przepisom.

Wyraził też pragnienie, by archidiecezjalna uczelnia duchowna wyposażona przez Stolicę Apostolską w prawo nadawania stopni naukowych, mogła działać pod nazwą: Arcybiskupie Seminarium Duchowne w Poznaniu — Akademia Lubrańskiego (Archiepiscopale Seminarium Clericorum Posnaniense — Academia Lubransiana)⁵.

Należy podkreślić, że prośbie arcybiskupa poznańskiego udzielił poparcia Prymas Polski kardynał Wyszyński zapewniając, że czyni to „głównie z racji na zbliżające się Tysiąclecie Diecezji Poznańskiej”⁶. Rekomendacja prymasowska umieszczona została pod podpisem arcybiskupa poznańskiego na wniosku: „Quas preces praesertim ratione primae in terris Poloniae Sedis Episcopalis Posnaniensis Suum Millennium anno proximo celebrantis enixe commendo”⁷. Do wniosku dołączono też odpisy akt przedwojennych dotyczące zezwolenia Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów na utworzenie fakultetu teologicznego przy Uniwersytecie Poznańskim oraz fotokopie listów, jakie w tej sprawie napisał Msgr Achilles Ratti, późniejszy papież Pius XI⁸.

⁵ Tamże.

⁶ Odręczna adnotacja kard. Wyszyńskiego z dnia 6. 10. 1967 umieszczona została na prośbie arcybiskupa poznańskiego.

⁷ Rekomendacja datowana jest na prośbie 24. 11. 1967. Sprawa praw akademickich dla seminarium poznańskiego omówiona została przez arcybiskupa poznańskiego z Prymasem Polski w Gnieźnie dnia 15. 11. 1967 i w Warszawie 23. 11. 1967.

⁸ *akta Arcybiskupa Poznańskiego*, dz. c.

Wniosek arcybiskupa poznańskiego nadal napotykał jednak na opory i zastrzeżenia Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów, która — jak nieoficjalnie donoszono — upierała się raczej przy afiliacji seminarium poznańskiego do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i oczekiwała ewentualnego wotum Konferencji Episkopatu Polski, zwłaszcza że pismo tejże Konferencji skierowane swego czasu do Kongregacji wyrażało zastrzeżenia odnośnie nadawania seminariom praw uczelni akademickich bez porozumienia z Konferencją. Opory Kongregacji, która na mocy konstytucji apostołskiej *Regimini Ecclesiae universae* (15. 8. 1967) otrzymała nazwę Kongregacji Nauczania Katolickiego (*Congregatio pro Institutione Catholica*), znalazły swój wyraz w piśmie kardynała Garrone — Prefekta tejże Kongregacji z dnia 26 czerwca 1968 do arcybiskupa Baraniaka⁹. Trudności, jakie podnosił Kardynał-Prefekt były dla arcybiskupa poznańskiego „częściowo niezrozumiałe a częściowo nieuzasadnione”, ponieważ — jak pisał arcybiskup — we wniosku swoim wyłożył bardzo szczegółowo, że przyznanie seminarium poznańskiemu prawa nadawania stopnia licencjatu z teologii nie będzie całkowitą nowością, skoro już po pierwszej wojnie światowej Kongregacja wyraziła zgodę na erygowanie wydziału teologicznego przy Uniwersytecie Poznańskim i tylko na skutek rozmaitych komplikacji wydział ten nie zaczął funkcjonować¹⁰.

Zastrzeżenia Kongregacji zawarte zostały również w piśmie kardynała Garrone z dnia 21 czerwca 1968 roku do kardynała Wyszyńskiego jako Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski¹¹, w którym podano, że Kongregacja nie może spełnić prośby z następujących powodów:

1) Trzy wyższe uczelnie teologiczne — aktualnie działające przy seminariach w Krakowie, Warszawie i Wrocławiu — Kongregacja uznaje jako kontynuację dawnych fakultetów. W przypadku Poznania nie da się tego punktu widzenia zastosować.

2) Kongregacji wydaje się, że cztery uczelnie z prawem nadawania stopni akademickich powinny wystarczyć dla Polski. Kapłani poznańscy mają możliwość zdobywania stopni akademickich na tych uczelniach.

Ponieważ jednak Kongregacja sprawę ponownie rozważa z uwagi na to, że chodzi tu o łaskę Stolicy Apostolskiej dla archidiecezji poznańskiej z okazji tysiąclecia jej istnienia, Kongregacja nie chcąc polegać wyłącznie na opinii bezpośrednio zainteresowanego arcybiskupa Baraniaka, prosi o wotum Konferencji Episkopatu Polski.

Odpowiedź kardynała prymasa Wyszyńskiego — Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, reprezentująca opinię tegoż Episkopatu

⁹ Prot. N. 748/68/25.

¹⁰ Pismo arcybiskupa Baraniaka do kard. Wyszyńskiego z dnia 31. 7. 1968.

¹¹ Prot. N. 748/68/24.

i datowana dnia 27 listopada 1968 roku¹², usiłuje „obiektywnie sprawę naświetlić, mając na uwadze przede wszystkim dobro Kościoła katolickiego w Polsce” i wysuwa dla poparcia prośby arcybiskupa poznańskiego następujące motywy:

1) Z punktu widzenia formalnego Poznań można zaliczyć do miast, w których Stolica Apostolska erygowała fakultet teologiczny, który jedynie na skutek przeszkód, wynikających z niespokojnych i niestabilizowanych czasów nie mógł rozwinąć swej działalności. Obecne starania zmierzają do tego, aby wprowadzić w życie niezrealizowany wówczas dekret Stolicy Apostolskiej. Jest to o tyle aktualne, że w Polsce odczuwa się brak uczelni katolickich z prawem nadawania stopni akademickich. Już przed wojną odczuwało się brak fakultetu teologicznego w Zachodniej Polsce. Dziś, kiedy mieszkańcy miast i terenów wschodnich przenieśli się w dużym procencie na Ziemię Zachodnie, przy czym liczba ich znacznie wzrosła, zrealizowanie dekretu z roku 1919—1921 byłoby pożyteczne i wskazane.

2) Na terenie Polski jest około 15 miast, w których znajdują się różnego rodzaju wyższe uczelnie świeckie. Stąd wzrasta stale liczba katolików posiadających wykształcenie wyższe. Jeszcze jedna wyższa uczelnia teologiczna przysporzyłaby kapłanów z tytułami naukowymi, przyczyniając się do owocniejszego duszpasterzowania, i rzutowałaby na ogólną sytuację Kościoła w Polsce.

3) Zwalnianie kapłanów z obowiązków, aby mogli udać się na studia specjalistyczne do innych miast, jest możliwe tylko w odniesieniu do niewielkiej liczby, ponieważ ucierpiałaby praca duszpasterska w diecezji, zważywszy, że w diecezjach zachodnich prawie 1/3 duchowieństwa zginęła w obozach koncentracyjnych. Nie pozwalają też na to skromne możliwości mieszkaniowe w miastach uniwersyteckich. Tymczasem wyższa uczelnia teologiczna w Poznaniu — mieście dogodnie położonym pod względem komunikacyjnym — umożliwiłaby większej ilości kapłanów pogłębienie wiedzy teologicznej, zdobycie tytułu naukowego i owocniejszą pracę kapłańską w północno-zachodnich diecezjach Polski.

Na polecenie Kongregacji Nauczania Katolickiego¹³ rektorat seminarium poznańskiego sporządził wykaz proponowanych wykładowców na kursie teologicznym, Ratio studiorum studium filozoficzno-teologicznego, opis stanu biblioteki seminarium duchownego oraz zestawienie periodyków publikowanych przez seminarium¹⁴.

Należy podkreślić, że sprawa Wydziału Poznańskiego znalazła wielkiego Protektora w osobie ówczesnego metropolity krakowskiego kardynała Karola Wojtyły, dzisiejszego papieża Jana Pawła II. Dał On temu

¹² N. 3416/68/P. *Akta Arcybiskupa Poznańskiego*.

¹³ Pismo z dnia 3. 12. 1968. Prot. N. 748/68/29 do kard. Wyszyńskiego.

¹⁴ Kard. Prymas Wyszyński przekazał Kongregacji te materiały wraz ze słowem polecającym przy piśmie z dnia 27. 6. 1969. N. 1846/69/P.

wyraz m. in. w piśmie do arcybiskupa Baraniaka z dnia 3 marca 1969 roku:

„Uprzejmie dziękuję za przekazaną mi dokumentację, która pozostaje w związku z powołaniem do życia Wydziału Teologicznego w Seminarium Poznańskim. Inicjatywa ta zbiega się z sugestią wysuniętą na ostatnim posiedzeniu Podkomisji Studiów, która widzi potrzebę takiego Wydziału w północnozachodnim rejonie Polski, a więc właśnie w Poznaniu. Dlatego też inicjatywę Waszej Ekscelencji witamy z radością. Jeśli chodzi o szczegóły, to pozwolę sobie przesłać mi dokumentację przedstawić na najbliższym posiedzeniu Podkomisji, która właśnie teraz w związku z opublikowanymi Normami zamierza opracować wytyczne do zatwierdzenia przez Konferencję Episkopatu. Mam nadzieję, że w czasie najbliższej Konferencji z początkiem maja będę mógł powiedzieć coś więcej na ten temat. Wasza Ekscelencja zechce przyjąć wyrazy mojej głębokiej czci i oddania w Chrystusie Panu i Jego Matce. Karol kard. Wojtyła¹⁵.

Uwieńczeniem wieloletnich starań i zabiegów był dekret Kongregacji Nauczania Katolickiego z dnia 23 lipca 1969 roku¹⁶, podpisany przez Kardynała-Prefekta Garonne, a skierowany na ręce Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski kardynała prymasa Wyszyńskiego, ustanawiający Akademickie Studium Teologiczne w Poznaniu — *ad quinquennium et ad experimentum* — na okres eksperymentalny pięciu lat z prawem nadawania stopni bakalaureatu i licencjatu z teologii. Dekret Kongregacji zalecał ponadto uzupełnić Ratio Studiorum przez wprowadzenie stałego lektoratu języka hebrajskiego i teologii ekumenicznej¹⁷.

Pierwszym rektorem Akademickiego Studium Teologicznego mianowany został dotychczasowy rektor Arcybiskupiego Seminarium Duchownego — ks. dr Władysław Pawelczak, który do czasu zatwierdzenia statutów pełnił równocześnie funkcję dziekana¹⁸.

Zgodnie z przepisami *Ratio Studiorum*, studia w Akademickim Studium Teologicznym dzieliły się na dwa cykle:

1) Cykl zwyczajny — który trwa pięć lat i kończy się uzyskaniem dyplomu absolutorijnego (bakalaureat). Dochodzi do tego cyklu jeszcze rok szósty, który przeznaczony jest głównie dla dyscyplin przygotowujących do praktyki duszpasterskiej.

2) Cykl licencjacki — który trwa dwa lata i obejmuje głównie wykłady monograficzne oraz seminaria naukowe. Ukończenie tego cyklu daje prawo do uzyskania stopnia licencjata, po uprzednim zdaniu

¹⁵ Akta Arcybiskupa Poznańskiego, dz. c.

¹⁶ Prot. N. 748/68/33.

¹⁷ Poprawione Ratio studiorum przekazane zostało przez Arcybiskupa Poznańskiego kardynałowi Garrone łącznie z pismem dziękczynnym dnia 31. 8. 1969 (Num. K. 1100/69).

¹⁸ Pisma Arcybiskupa Poznańskiego z dnia 5. 9. 1969 (K. 1104/69) i 29. 9. 1969 (K. 1173/69).

ustnego egzaminu *de universa theologia* oraz przedłożeniu pracy licencjackiej, przygotowanej według wymogów metody naukowej.

Z początkiem drugiego semestru roku akademickiego 1969/1970 rozpoczęło w Akademickim Studium Teologicznym kurs licencjacki z ośmiu sekcjami specjalistycznymi: teologia biblijna, dogmatyczna, moralna, fundamentalna, pastoralna (obejmująca również katechetykę i liturgikę), historia Kościoła, prawo kanoniczne i filozofia chrześcijańska; oraz dwuletnie Przywydźiałowe Studium Katechetyczne, kształcące przyszłych nauczycieli religii dzieci i młodzieży. Z rokiem akademickim 1970/1971 rozpoczęło też swoją działalność Studium Rodziny, którego zadaniem winno być pełniejsze przygotowanie kapłanów oraz osób świeckich do duszpasterstwa rodzin oraz do pełniejszego wprowadzania zasad chrześcijańskich w życie rodzin. Studium to obejmuje wybrane zagadnienia z następujących dziedzin: teologia małżeństwa i rodziny, psychologia i pedagogika małżeństwa i rodziny, socjologia rodziny, biologia człowieka, seksuologia, duszpasterstwo rodziny.

Dnia 19 czerwca 1971 wybrany został przez konferencję profesorów dziekan Akademickiego Studium Teologicznego w osobie ks. dra Michała Petera¹⁹.

Warto też dodać, że Kongregacja Nauczania Katolickiego w piśmie do arcybiskupa Baraniaka z dnia 30 listopada 1971 roku nazywa już poznańską uczelnię Wydziałem Teologicznym — *Facultas Theologica*²⁰. Odtąd też uczelnia używa tej nazwy.

Wydział zawarł umowę o współpracy naukowej z Seminarium Duchownym w Gdańsku (sierpień 1973), z Seminarium Duchownym Księży Oblatów w Obrze (październik 1973) oraz z Prymasowskim Seminarium Duchownym w Gnieźnie (grudzień 1973).

W roczniku Stolicy Apostolskiej *Annuario Pontificio* na rok 1974 Poznański Fakultet Teologiczny wymieniony został już wśród papieskich uczelni teologicznych²¹.

Wypełniając warunek postawiony przez Kongregację, arcybiskup Baraniak przedłożył Kongregacji statuty Studium Teologicznego, które jednak — zdaniem Kongregacji — wymagały pewnych uzupełnień, koniecznych dla dostosowania statutów do ogólnej sytuacji uczelni teologicznych w Polsce. Nową redakcją statutów wraz ze statutami Wydziałów Krakowskiego i Wrocławskiego doręczył Kongregacji przy piśmie z dnia 25 marca 1974 roku J. Em. Ksiądz Kardynał Wojtyła jako Przewodniczący Komisji Episkopatu Polski d/s Studiów Wyższych. Wymienione statuty zostały zatwierdzone „prowizorycznie”, to jest do czasu definitywnego wydania akademickiego prawa Kościoła²².

¹⁹ Zatwierdzenie Kongregacji otrzymał dnia 30. 11. 1971.

²⁰ *Akta Arcybiskupa Poznańskiego*, dz. c.

²¹ *Annuario Pontificio na rok 1974*, s. 1381.

²² Stała się nim konstytucja Jana Pawła II *Sapientia christiana* z dnia 15. 4. 1979. AAS 7 (1979) 469—521.

W ciągu pięciu lat danych uczelni „ad experimentum”, uzyskano na Wydziale Poznańskim:

- 15 tytułów licencjata teologii,
- 89 tytułów bakalaureata teologii,
- 85 dyplomów ukończenia kursu katechetycznego I stopnia,
- 55 dyplomów ukończenia Studium Rodziny.

W październiku 1974 roku zgodnie z inspiracjami statutów i rzymskich *Normae quaedam* otwarto na Wydziale pięcioletni Kurs Katechetyczny II stopnia.

Sprawa dojrzała zatem, by prosić Stolicę Apostolską o *Decreto necessario*, którego wydanie zastrzegła sobie Kongregacja nadając Seminarium Poznańskiemu początkowy status kościelnej uczelni teologicznej. Prośba arcybiskupa Baraniaka skierowana do Kongregacji w sprawie ostatecznej erekcji Poznańskiego Wydziału Teologicznego przedłożona została przez kardynała Garrone — Prefekta Kongregacji Ojcu Świętemu Pawłowi VI na audiencji w dniu 16 maja 1974 roku, w czasie której Papież dał wyraz swemu wielkiemu zadowoleniu i radości z powodu ustanowienia nowego wydziału teologicznego w Polsce oraz upoważnił Kongregację do wystawienia odpowiedniego dekretu erekcyjnego²³.

Po pięciu latach działalności „ad experimentum”, Kongregacja Nauczania Katolickiego, przychyłając się do prośby arcybiskupa poznańskiego dra Antoniego Baraniaka wydała dnia 2 czerwca 1974 roku z mandatu Ojca Świętego Pawła VI dekret erekcyjny, ustanawiający Papieski Wydział Teologiczny w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Poznaniu, z prawem nadawania stopni akademickich bakalaureatu, licencjatu i doktoratu oraz wszystkimi uprawnieniami i przywilejami, jakimi cieszą się fakultety ustanowione przez Stolicę Apostolską. Wielkim Kanclerzem Fakultetu Kongregacja ustanowiła Arcybiskupa Poznańskiego, Ordynariusza miejsca, i poleciła mu czuwać nad czystością wiary i nienagannością obyczajów, udzielać i cofać misję kanoniczną wykładowcom oraz przedsięwziąć wszelkie starania, aby Wydział stale się rozwijał i walnie współpracował — pod opieką Konferencji Episkopatu Polski — z pozostałymi Fakultetami dla dobra Kościoła i Ojczyzny.

Ze względu na wagę tego dokumentu przytoczymy go w całości:
N.748/68/53

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA
DECRETUM

Posnaniensis urbs merito incunabula catholicae fidei in Polonia haberi potest: in ipsa enim anno Domini CMLXVI primus Poloniae princeps baptismali unda est lustratus, in ipsa post paucos inde elapsos annos prima prae ceteris Poloniae urbibus erecta est dioecesis, in ip-

²³ Pismo kard. Garrone do arcybiskupa poznańskiego z dnia 2. 6. 1974. Prot. N. 748/68/54.

suis denique cathedrali ecclesia priscorum — ut fertur — Poloniae regum exuviae custodiuntur.

Nihil itaque mirum si inclyta hac in sede Ioannes Lubrański episcopus saeculo XVI ineunte Athenaeum, Academiam Lubransciam nuncupatum, erexerit, ut iuvenes in studia tum humaniora tum philosophico-theologica naviter incumberent. Anno Domini MDLXIV, secundo a promulgato Decreto Concilii Tridentini de Reformatione (can. XVIII, de seminariis in dioecesisibus condensis; cfr. Ench. Cleric. nn. 97—103), Maius Posnaniense Seminarium constitutum est eidemque statim Academiae adnexum; quod volventibus saeculis tamquam pupilla oculi ab Archiepiscopis Posnaniensibus semper habitum est atque ita auctum ut, in adiunctis praesertim secundioribus, vere fax ignisque ardens in patria regione exstiterit, ad sacrarum disciplinarum intelligentiam ac amorem indefesse diffundendos.

Civili libertate a Polonica Gente fauste recuperata, Archiepiscopi Posnanienses de Facultate Theologica erigenda Sanctam Sedem iterate rogaverunt; quod vero gravibus ex causis ad effectum adduci nunquam potuit. At terrificis postremi belli casibus superatis Seminarioque ex novo constituto, Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, petitionem Exc. mi Archiepiscopi Metropolitae Posnaniensis benevole excipiens, litteris die XXIII m. iulii a. D. MCMLXIX in Posnaniensi Seminario Maiori Institutum Theologicum condidit, iure pollens, ad quinquennium et ad experimentum, Sacrae Theologiae Baccalaureatus ac Licentiae gradus conferendi.

Quibus nunc feliciter persolutis, attentis imprimis florentibus ecclesiasticis studiis quibus eiusdem Archidioecesis sacra iuventa iamdudum in Theologia doctrina instituebatur, electis professoribus strenue adlaborantibus ad sacras disciplinas uberius pleniusque edocendas excolendas atque illustrandas, prae oculis habita favorabili Conferentiae Episcopalis Poloniae sententia, Sacrum Dicasterium pro Institutione Catholica, laudati Praesulis precibus libenter annuens, rem totam pro munere Augusto Pontifici PAULO *p. v.* Prov. Pp VI diiudicandam detulit. Quo benigne paterneque adprobante ac instante, Sacra eadem Congregatio, in Dei Omnipotentis gloriae ac Ecclesiae imprimis Polonicae decus ac incrementum

FACULTATEM SACRAE THEOLOGIAE

in

SEMINARIO METROPOLITANO POSNANIENSI

hoc Decreto erigit erectamque declarat, iure in perpetuum ditatam gradus academicos conferendi Baccalaureatus seu Magisterii, Licentiae, Doctoratus; omnibus ipsi agnitis tributisque officiis iuribus privilegiis atque honoribus quibus Facultates a Sede Apostolica erectae merito fruuntur.

Sacra praeterea Congregatio Archiepiscopum Posnaniensem pro tempore, Ordinarium loci, Facultatis MAGNUM CANCELLARIUM con-

stituit renuntiatque, qui fidei orthodoxiam morumque disciplinam tutetur, docentibusque quibuslibet missionem canonicam conferat revocetque, omnia nitendo ut Facultas continuo augeatur, cum ceterisque Theologicis Facultatibus Conferentja Episcopali Nationali moderante volenter cooperetur, ad Ecclesiae Patriaeque Reipublicae bonum augescendum.

Sacrum insuper Dicasterium, ut peculiarem Sedis Apostolicae dilectionem patefaciat, Posnaniensem Facultatem titulo PONTIFICIO conddecorat, eidem Facultati praestituens ut iuxta Documentum „Normae quaedam” inscriptum (20.V.1968) aliasque Sanctae Sedis academias leges ad amussim ordinatur regaturque, necnon secundum peculiaria Facultatis Statuta ab eadem Sacra Congregatione hac ipsa die adprobata; servatis cateris de iure servandis, iis quoque quae a Commissione Episcopatus Polonici de studiis superioribus promovendis manata sunt vel manabuntur; contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus S. Congregationis, die II m. iunii, in Sollemnitate Pentecostis, a. D. MCMLXXIV.

PRAEFECTUS

(—) Gabriele Maria Card. Garrone

(L. S.)

A SECRETIS

(—) Josephus Schröffer

W osobnym piśmie do arcybiskupa Baraniaka z dnia 2 czerwca 1974 Kardynał-Prefekt wyjaśniał, że mocą powyższego Dekretu Kongregacji został erygowany w Poznaniu Wydział Teologiczny kompletny, to znaczy będący w posiadaniu prawa nadawania wszystkich trzech stopni akademickich — bakalaureatu, licencjatu i doktoratu. Równocześnie jednak zwrócił uwagę, że dopóki nie zostaną wypełnione wszystkie warunki przepisane przez Komisję Episkopatu d/s Studiów Wyższych w Polsce, nadawanie stopni ma się ograniczać do bakalaureatu i licencjatu. Zapewnił przy tym, że Kongregacja chętnie pozwoli na otwarcie kursu doktorskiego, jak tylko zostaną spełnione wspomniane warunki i zwróci się o to Komisja Episkopatu²⁴. Chodziło tu głównie o posiadanie siedmiu habilitowanych samodzielnych pracowników naukowych.

W sprawie „Umów” o współpracy naukowej z seminariami regionu, Kongregacja wyraziła gotowość ich zatwierdzenia po otrzymaniu oryginalnych egzemplarzy, podpisanych przez obie zainteresowane strony i zaopatrzonych w należną dokumentację odnośnie stanu dydaktycznego Ośrodków współpracujących (wykaz i tytuły naukowe wykładowców, programy nauczania, opis biblioteki, liczba alumnów, itd.). Zatwierdzenie umów miało być chwilowo „ad tempus et ad experimentum”, po to, aby umożliwić Wydziałom polskim zredagowanie, po pewnym okresie próby, wspólnego formularza o współpracy w celu zabezpieczenia niezbędnej jednolitości dla całej Polski. W zakończeniu

²⁴ Tamże.

Kongregacja wyraża przekonanie, że wydając Dekret erekcyjny oddała znaczną przysługę Poznańskiej Archidiecezji, jak również całemu Kościołowi w Polsce, oczywiście w stopniu, w jakim Wydział Poznański będzie umiał stać się pożytecznym dla Kościoła na tamtejszym uprzywilejowanym terytorium Polski. „Ponieważ żywimy głębokie zaufanie do przygotowania i dobrej woli grona nauczającego oraz do rozwijającej się poważnie organizacji Wydziału — co mogliśmy stwierdzić osobiście w czasie naszej wizyty —²⁵ wydaje się, że możemy z nadzieją patrzeć w przyszłość Wydziału Poznańskiego. Obecnie po doprowadzeniu do celu zmuszonego przedsięwzięcia pragniemy wyrazić wdzięczność Waszej Ekscelencji i Jego Czcigodnym Współpracownikom za trudy wspaniałomyślnie podjęte dla ubogacenia Kościoła i Ojczyzny przez ten nowy potężny ośrodek apostołatu intelektualnego. Jest naszym gorącym życzeniem, aby nowy Wydział „*indesinenter vivat, crescat et floreat*”. W tej intencji prosimy Ojca Światłości o najhojniejsze łaski dla wszystkich, którzy szczerze i wspaniałomyślnie poświęcają się i będą się poświęcać dla Wydziału na większą chwałę Królestwa Bożego na ziemi”²⁶.

Dokument Stolicy Apostolskiej był spełnieniem oczekiwań wierzącego społeczeństwa, zwłaszcza miasta Poznania, gdzie na wyższych uczelniach państwowych kształci się obecnie ponad 30 tysięcy studentów. Dokument ten stanowił też element w ogólnym planie rozwoju nauk kościelnych na terytorium Polski, opracowanym przez Komisję Episkopatu Polski do Spraw Nauki Katolickiej pod kierunkiem ówczesnego metropolity krakowskiego kardynała Karola Wojtyły. Plan ten ukazywał stosowność, a nawet konieczność utworzenia kościelnej uczelni akademickiej w Poznaniu. Dzięki temu dokumentowi arcybiskup metropolita Antoni Baraniak wszedł do historii archidiecezji poznańskiej jako pierwszy Wielki Kanclerz nowoutworzonego fakultetu teologicznego w Poznaniu, a stolica Wielkopolski zyskała powagę Stolicy Apostolskiej nowy ośrodek teologiczny w Polsce.

Pismem z dnia 17 września 1977 roku (N.45/77) biskup Marian Przykucki w charakterze Wikariusza Kapitulnego Archidiecezji Poznańskiej zwrócił się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o zezwolenie na otwarcie kursu doktorskiego, stosownie do pisma Kardynała Prefekta Kongregacji Nauczania Katolickiego z dnia 2 czerwca 1974. Wniosek ten poparł kardynał Wojtyła jako Przewodniczący Komisji do spraw Studiów Wyższych i w piśmie do Kongregacji z dnia 4 listopada 1977 roku pisał m. in., że Papieski Fakultet Poznański „*adempie attualmente tutte le condizioni richieste per attuare il corso suddetto*” oraz że „*che l'impegno del corpo docente e l'atmosfera del lavoro teologico, serio e valido, nella Facoltà Posnaniense, sono la garanzia per un*

²⁵ Kard. Garrone wizytował osobiście Wydział Poznański w dniu 17. 10. 1973.

²⁶ Tłumaczenie oficjalne z języka włoskiego. Akta Arcybiskupa Pozn.

promettente lavoro nel futuro”²⁷. W wyniku powyższego Kongregacja pismem z dnia 17 listopada 1977 (Prot. n. 748/68/62) upoważniła władze akademickie Papieskiego Wydziału Teologicznego do otwarcia kursu doktorskiego²⁸. W ten sposób Poznański Wydział Teologiczny stał się Wydziałem w pełni uformowanym formalnie i faktycznie.

Można tylko wyrazić pragnienie, by Papieski Wydział Teologiczny w Poznaniu, stosownie do życzenia Kongregacji stał się prężnym ośrodkiem apostołatu naukowego w rozwoju polskiej myśli teologicznej.

Na związek Wydziału z Papieżem Janem Pawłem II wskazują m. in. słowa, jakie Papież skierował dnia 30 września 1980 roku do pielgrzymki poznańskiej:

„Szczególnie chciałem się zwrócić do seminarium duchownego, bo każdy biskup, również i Biskup Rzymski dobrze wie, że to jest pupilla oculi czyli źrenica oka jego samego, a także i jego Kościoła. Więc się cieszę z rozwoju, z powołań, z ducha tego poznańskiego seminarium, które jest mi dość dobrze znane z wielu wizyt, a już szczególnie blisko jestem związany z Wydziałem Teologicznym, z Papieskim Wydziałem Teologicznym, a więc związek jest poniekąd urzędowy. W tym wypadku jednak ten związek był nie tylko urzędowy, ale osobisty, ponieważ przy powstaniu Wydziału byłem osobiście dość czynny jako b. przewodniczący Komisji Episkopatu d/s Nauki i Rady Naukowej Episkopatu. Wiem, jak bardzo ta sprawa leżała na sercu ś. p. ks. arcybiskupowi Antoniemu Baraniakowi, metropolicie poznańskiemu i starałem się czynić wszystko, co mogłem z racji mojego urzędu, ażeby w zapoczątkowaniu tej sprawy i w jej dalszym rozwoju dopomagać. Ufam, że ten Wydział, tak bardzo potrzebny w tej właśnie północno-zachodniej części dzisiejszej Polski, będzie się rozwijał, tym bardziej, że wiem, iż siły rozwojowe w nim tkwią i gotowość do coraz większej dojrzałości naukowej i wychowawczej również”²⁹.

Bestrebungen zur Gründung einer theologischen Akademie in Poznan

Die Hauptstadt von Grosspolen — Posen — gehörte von Anfang an zu den Hauptzentren geistigen Lebens in Polen. Jedoch gab es hier jahrhundertlang keine höheren Lehranstalten, nicht einmal eine theologische. Im gewissen Sinne besass die Kathedralschule in Posen im Mittelalter den Charakter einer theologischen Akademie. Im Jahre 1519 wurde vom Posener Bischof Lubrański eine Lehranstalt im humanistischen Geiste gegründet, die nach ihm „Lubrański-Akademie“ benannt wurde. Da aber die Krakauer Universität Einspruch gegen diese Gründung erhob, erhielt die Lubrański-Akademie nicht die Rechte einer akademischen Lehranstalt.

²⁷ Akta Arcybiskupa Poznańskiego, dz. c.

²⁸ Akta Dziekana Wydziału Poznańskiego, nlb.

²⁹ Zob. Słowo Powszechne z dnia 14. 10. 1980.

Ein ähnliches Schicksal traf im Jahre 1573 das Jesuitenkolleg in Posen. Nach dem Verlust der Unabhängigkeit des polnischen Staates wurde von den Preussischen Behörden die Gründung eines theologisch-philosophischen Instituts im Grossherzogthum Posen in Erwägung gezogen. Weitgehende Bemühungen unternahmen in diesem Zusammenhang die Gnesener und Posener Erzbischöfe Wolicki, Dunin und Przyłuski. Ihre Bestrebungen blieben jedoch ohne Erfolg, da die Preussische Regierung den zunehmenden Einfluss des Katholizismus und des Polentums befürchtete.

Nach dem I Weltkrieg beabsichtigte man die Gründung einer theologischen Fakultät an der neuentstandenen Posener Universität. Der Hl. Stuhl gab dazu seine formelle Einwilligung. Nachkriegszeitliche Schwierigkeiten verhinderten jedoch die Eröffnung dieser Fakultät. Primas Kardinal Hlond nahm einige Zeit später wieder einen Versuch auf, das Posener Priesterseminar in eine Päpstliche Theologische Akademie umzugestalten. Der II Weltkrieg machte aber seine Pläne zunichte.

Auf Grund jahrelanger Bemühungen des Posener Erzbischofes Baraniak wurde von der Congregatio pro Institutione Catholica laut Dekret vom 2 Juni 1974 definitiv eine Päpstliche Theologische Fakultät am erzbischöflichen Priesterseminar in Posen gegründet. Diese Päpstliche Theologische Fakultät erhielt gleichzeitig das Recht akademische Grade wie: Bakkalaureate, Lizentiate und Doktorate zu vereihen.